

– проаналізувати причини життєвих хвилювань. Залучити до вирішення проблеми професіоналу (психотерапевта або психолога). Це можна зробити під час комплексного лікування заїкання.

– не можна не звертати уваги на те, що при бажанні завжди можна знайти вихід зі складного становища.

– під час проведення основного курсу і подальшого лікування потрібно і в повсякденному житті почувати себе спокійно, впевнено та врівноважено.

– не потрібно вважати заїкання головною причиною життєвих труднощів.

– не можна намагатися зробити таємницею мовленнєві особливості та приховувати що проводиться курс лікування від заїкання.

– життєві плани та прагнення не повинні змінюватись через заїкання.

Література:

1. Абелева И.Ю. и др. В помощь взрослым заикающимся. М., 1969.
2. Асатиани Н.М. Заикание у взрослых // Заикание / Под ред. Н.А. Власовой, П. Беккера. М., 1983.
3. Арутюнян Л.З. Комплексная система устойчивой нормализации речи заикающихся. М., 1990.
4. Белякова Л.И., Дьякова Е.А. Заикание. М., 1998.
5. Боскис Р.М. О сущности и лечении заикания у детей дошкольного возраста // Лечение душевнобольных. М., 1940.
6. Власова Н.А. Логопедическая работа с заикающимися дошкольниками. М., 1959.
7. Волкова Г.А. Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников. М., 1983.
8. Заикание / Под ред. Н.А. Власовой, П. Беккера. М., 1983.
9. Миссуловин Л.Я. Заикание. – М., 1999.
10. Чевелева Н.А. Исправление заикания у школьников в процессе обучения. М., 1978.
11. Ястребова А.В. Коррекция заикания у учащихся общеобразовательной школы. М., 1980.

УДК 371.13

Біда О.А., Прокопенко Л.І.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ МАЛОКОМПЛЕКТНИХ ШКІЛ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Анотація. У статті розглядаються шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу відносно підготовки вчителів до викладання природознавчих дисциплін у початкових класах.

Аннотация. The article tells about the ways of improving educational process regarding teachers' training for natural science teaching at elementary school are under consideration.

Annotation. В статье рассматриваются пути усовершенствования учебно-воспитательного процесса относительно подготовки учителей к преподаванию природоведческих дисциплин в начальных классах.

Проблемі сільської школи приділяється неабияка увага у зв'язку з тим, що відродження і розвиток сільської школи – це перш за все – відродження села, це збереження і розвиток нашої держави. У малокомплектних школах, кількість яких постійно збільшується, організація навчально-виховного процесу має ряд істотних особливостей.

Поліпшення якості навчально-виховного процесу в школі, як того вимагає „Закон про освіту”, залежить від удосконалення майстерності педагогічних кадрів.

Питаннями малокомплектної школи та навчально-виховного процесу в ній займалися ряд методистів нашої та зарубіжних країн: Г.М.Аквілева, К.Д.Гончарова, В.П.Горощенко, Г.В.Ковальчук, Л.К.Нарочна, О.О.Постнікова, О.Я.Савченко, І.А.Степанов, Г.Ф.Суворова та ін. Останнім часом у різних навчальних установах створюються лабораторії сільської школи та сільської малокомплектної школи.

Особлива увага в малокомплектній школі приділяється самостійній роботі. Проблема самостійної освіти особливо важлива в сучасній освітній індустрії ще й виходячи з висунутої Національною доктриною розвитку освіти проблеми „безперервності освіти, навчання протягом життя”: саме школі належить формувати потреби та здатність особистості до самоосвіти [7, 5].

Головною магістраллю діяльності в університеті є підготовка творчої особистості вчителя для сучасної сільської школи.

З метою поліпшення підготовки майбутніх учителів для роботи в класах комплектах в університеті має звертатися увага на проблеми сільської малокомплектної школи, умови організації навчально-виховного процесу в ній тощо. У підручнику, підготовленому нами для студентів педагогічних факультетів „Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання”, даному питанню присвячено спеціальний розділ: „Сільська малокомплектна школа” [3]. При викладанні методики природознавства наголошується на особливості проведення однопредметних та однотемних уроків природознавства та сільськогосподарської праці в такій сільській школі.

Проведення в малокомплектній школі уроків ознайомлення з навколишнім світом та природознавства при вивченні курсу „Я і Україна” має свою специфіку. Ці уроки найкраще ставити першими або останніми і проводити переважно окремо для одного класу. Але якщо цього не можна забезпечити й уроки проводять комплексно, бажано організувати їх як однотемні. Інтегрований характер змісту курсу „Я і Україна” дає змогу поєднувати вивчення природознавства із читанням, розвитком мовлення, трудовим навчанням. Розклад у цьому разі має бути гнучким, динамічним.

Краще об'єднувати однопредметні уроки (природознавство – природознавство; сільськогосподарська праця – сільськогосподарська праця). На таких уроках можна проводити спільні етапи (наприклад: хвилинка календаря). Однопредметні уроки доцільніше компонувати так, щоб на них вивчалася спільна тема.

Особлива увага приділяється питанням організації самостійної роботи майбутніх класоводів на уроках природознавства в умовах роботи малокомплектної школи. Звертається увага на умови організації навчально-виховного процесу сільської малокомплектної школи. Зокрема, пропонуються оптимальні варіанти для об'єднання класів у комплекти, визначаються відмінності методики і структури уроку в класі-комплекті. У зв'язку з тим, що значне місце на уроці малокомплектної школи відводиться самостійній роботі, для структури уроку

характерні не назви етапів, а переходи: „з учителем – самостійно”, „самостійно – з учителем”, кількість яких визначається кількістю класів у комплекті, змістом предметів та рівнем сформованості в учнів прийомів самостійної роботи. Для комплекту з 2-х класів, один з яких – 1-й, оптимальна кількість переходів може бути 5-6. Із зростанням рівня самостійності першокласників кількість переходів зменшується до 4-5. Отже, учитель має 4-5 раз перебудуватися на занятті то з одним, то з іншим класом, пам'ятаючи весь час про головну мету уроку; вміти розподілити хвилини між учнями всіх класів так, щоб вони засвоїли матеріал саме на уроці [8].

Самостійна робота пропонується у класах-комплектах на будь-якому етапі уроку: при перевірці раніше засвоєних знань, при сприйманні та усвідомленні нового навчального матеріалу, а також при його закріпленні. Самостійна робота буде проходити успішно лише в тому разі, коли дитина зрозуміла мету, їй цікаво її досягти, вона володіє навичками виконання тих дій, які запропоновані класоводом. Для цього молодшим школярам роздаються індивідуальні картки, в яких записано рекомендований план міркування.

У зв'язку з тим, що важливим резервом удосконалення навчально-виховного процесу в малокомплектній школі є навчання учнів умінню працювати з книгою, у підручнику для вищих навчальних закладів „Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання” [3] названо основні прийоми, які варто використовувати у роботі з навчальною книгою. Організуючи самостійну роботу з підручником, слід мати на увазі те, що підручники створювались без урахування специфіки малокомплектної школи. Тому вчитель має продумати ряд запитань та завдань, які б допомогли спрямувати увагу дітей на виявлення ознак різних предметів та явищ, що зображені на малюнках.

Самостійна робота учнів на уроці вимагає диференційованого керівництва з боку вчителя залежно від змісту і форми роботи, її обладнання, індивідуальних особливостей учнів і підготовки класу в цілому. Виконану самостійну роботу вчитель має перевірити, оцінити й підвести підсумки.

Труднощі в роботі вчителя класу-комплекту пов'язані з обмеженістю використання різноманітних прийомів навчання, неможливістю уявити евристичну бесіду, емоційну розповідь.

Уникнути недоліків у роботі з класом-комплексом, де в наявності мала наповнюваність, але декілька класів, можливо за умови знаходження оптимального варіанту поєднання індивідуальних і фронтальних форм організації навчання. А це успішно досягається в процесі навчальних дій.

Як відзначає О.Я.Савченко, специфіка проведення уроків у класі-комплекті зумовлює різноманітність самостійних робіт, які є обов'язковим компонентом кожного уроку. Самостійні роботи розвивають увагу дітей, виробляють здатність міркувати, формують самостійність як рису характеру дитини [8, 104].

Самостійні роботи підвищують інтерес учнів до предмета, розвивають їх ініціативу і активність, вони сприяють зменшенню навантаження домашньою роботою. Використання різних видів самостійних робіт допомагає педагогу творчо підходити до побудови уроку.

У малокомплектній початковій школі перш за все необхідно навчити дитину працювати самостійно із наочними посібниками, приладами, підручником тощо. При організації самостійної роботи перед дітьми потрібно чітко поставити мету завдання та визначити шляхи його виконання. При вивченні дисциплін

природничого циклу недопустимо всю самостійну роботу зводити до читання й переказування підручника.

Обсяг і характер самостійної роботи визначається вчителем у залежності від змісту уроку, запасу знань учнів, що відповідає їхній підготовці.

Отже, правильно організована самостійна робота в умовах малокомплектної школи набуває великого значення. По суті успіх її організації визначає успіх навчальної роботи в цьому типі шкіл.

В залежності від цілей уроку і дидактичних особливостей виучуваного матеріалу самостійні роботи можуть бути навчаючого, закріплюючого і контролюючого характеру. Самостійній роботі в класах-комплектах властиві не стільки контролюючі, скільки навчаючі функції. Тому самостійну роботу в малокомплектній школі можна проводити на різних етапах уроку. Найчастіше вчителі застосовують її при перевірці раніше засвоєних знань, підведенні підсумків роботи з певної теми, закріпленні нового матеріалу.

При проведенні самостійної роботи учнів на уроці з метою закріплення нового навчального матеріалу дуже важливо знайти правильне співвідношення між керівною роллю вчителя і роботою учнів; воно може залежати від змісту уроку, запасу знань школярів. В одних випадках учитель включає в пояснення питання, які допомагають учням зрозуміти сутність інших питань, над якими вони будуть працювати самі. При цьому обсяг діяльності вчителя і учнів по часу розподіляється рівномірно. В інших випадках він пояснює матеріал у тому обсязі, в якому учні можуть вивчити і закріпити його на уроці. У таких роботах доля самостійності учнів на уроці менша.

Слід пропонувати учням для самостійного ознайомлення і новий матеріал. При проведенні самостійної роботи в процесі вивчення нового матеріалу варто визначити, яку частину його необхідно викласти самому вчителю, а яку школярі можуть засвоїти на уроці самостійно за допомогою натуральних об'єктів, роздаткового матеріалу, таблиць чи то пам'яток, спеціально розробленого плану тощо.

Велике значення при вивченні нового матеріалу має робота над малюнками і діаграмами, так як вона привертає увагу учнів до ілюстрацій, вчить вдивлятись у них і робити висновки. Подібні роботи займають небагато часу, а ефект значний.

Всі роботи учнів можуть відрізнятися як за ступенем їх самостійності, так і за дидактичною складністю. Так, роботи, в яких роздатковий матеріал є ілюстрацією до пояснення вчителя або тексту підручника, легші і простіші для учнів; доля їх участі у виконанні самостійних робіт менша. І, навпаки, роботи, які вміщують у себе елементи дослідження, вимагають від учнів більшої самостійності, вони складніші для них. Самостійні роботи учнів на уроці з елементами дослідження, які є найбільш цікавими і для самих школярів, представляють найбільшу методичну цінність.

Форму самостійних завдань треба урізноманітнювати, щоб у сприйманні матеріалу брали участь різні види пам'яті: зорова, слухова, моторна.

На успіх самостійної роботи істотно впливає спосіб постановки завдання (їх формулювання, вказівки щодо послідовності опрацювання матеріалу, розробка інструктажу до проведення дослідів тощо). Якщо вказівки мають загальний характер, бажано оформити їх у вигляді пам'ятки, яку в потрібний час вивішують на дошці.

Самостійні роботи учнів на уроці вимагають диференційованого керівництва з боку вчителя в залежності від змісту і форми роботи, її обладнання, індивідуальних особливостей учнів і підготовки класу в цілому. Вчитель початкових класів повинен знати, чи є в учня потрібні навички, чи впевнений він у своїх силах, чи вимогливий до своєї роботи.

Виконану самостійну роботу вчитель має перевірити, оцінити й підвести підсумки. Деякі роботи, особливо на перших порах, можуть зачитуватися учнями на уроці, що дає змогу всьому класу проаналізувати свою працю і оцінити її одразу ж після виконання. Для організації самоконтролю використовують переносні дошки з відповідями, підписами; таблиці, схеми тощо.

Сільська школа за своїми здобутками займає важливе місце в системі освіти, в суспільстві. Вона не тільки реалізує освітні і виховні знання, а й відіграє позитивну роль у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва, соціально-економічному розвитку села, відіграє не лише педагогічну, а й важливу соціальну функцію, зберігає генетичний потенціал українського етносу.

Перспективним є вдосконалення підготовки майбутніх учителів для роботи в класах-комплектах з орієнтацією на сучасні акценти освіти в демократичних країнах світу з метою досягнення рівня світових стандартів підготовки вчителів до здійснення природознавчої освіти в початкових класах.

Література:

1. Аквилева Г.Н., Постникова Е.А., Суворова Г.Ф. Преподавание природоведения в малокомплектной школе. – М.: Просвещение, 1990. – 94 с.
2. Байбара Т.М., Коваль Н.С. Природознавство 3(2). – К.: Веселка, 1996. – 159 с.
3. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання: Навч. посібник для студентів пед.факультетів вищих навч. закладів та класоводів. – К.: – Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2000. – 400с.
4. Горощенко В.П., Степанов И.А. Методика преподавания природоведения. – М.: Просвещение, 1984. – 159с.
5. Коваль Н.С., Нарочна Л.К. Природознавство 4(3). – К.: Світ, 1995, 1997. – 112с.
6. Нарочна Л.К., Ковальчук Г.В., Гончарова К.Д. Методика викладання природознавства. – К.: Вища школа, 1990. – 304с.
7. Національна доктрина розвитку освіти / Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. №347/2002 // Освіта України. – №33 за 23 квітня 2002 р. – С. 4-6.
8. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. – К.: Магістр-S, 1997. – 256с.

УДК 37.03+378

Бондар Г.О.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. Стаття присвячена вивченню процесу формування гуманістичного світогляду у майбутніх вчителів; вирішенню проблем, які зосереджені на пошуку підходів формування гуманістичного світогляду. Досліджені проблеми, пов'язані з формуванням і функціонуванням системи гуманістичної освіти в сучасній вищій школі. Автор визначає сучасні умови теорії